

МЕЛЬНИЧУК ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ**

МОНОГРАФІЯ

2018

**УДК [368.9+369]
ББК 65.271**

Схвалено до друку науково-методичною радою Уманської філії ПВНЗ «Європейський університет» протокол № 11 від 27 червня 2018 року

Рецензенти:

П.Ю. Курмаєв – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини.

О.А. Дем'янишина – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини.

Автор висловлює щиру вдячність всім, хто допомагав у підготовці цієї роботи, за цінні поради і підтримку до молодого науковця, а саме: чоловіку Мельничуку Д.О., д.е.н. Ткачук І.Г., д.е.н. Мальованому М.І., к.е.н. Лисенко Н.О. та іншим.

Мельничук Ю.М.

Теорія і практика страхування життя в Україні: Монографія / Юлія Миколаївна Мельничук. – Умань: ВПЦ «Візаві», – 2018. – 157 с.

У монографії розглядаються теоретичні та практичні питання страхування життя в Україні. Розкрито суть страхування в цілому та страхування життя як його підвиду. Проаналізовано законодавчу базу діяльності страхування життя. У роботі запропоновано власні тлумачення понять «страхування» та «страхування життя». Згруповано та розширено систему показників для аналізу діяльності страхових компаній з страхування життя. Здійснено прогнозування ймовірності настання банкрутства страхової компанії, збільшення розміру статутного капіталу. Запропоновано критерії для вибору інвестиційного проекту. Розроблено інвестиційний проект щодо інвестування тимчасово вільних коштів страховика в банківський депозит. Здійснено збалансування інтересів страховика і страхувальника щодо вартості страхової програми.

**УДК [368.9+369]
ББК 65.271**

МЕЛЬНИЧУК Ю.М., 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	7
1.1. Суть та значення страхування життя	7
1.2. Організаційно-правове забезпечення страхування життя	18
1.3. Теоретико-методичні засади діяльності компаній з страхування життя	31
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМПАНІЙ З СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	44
2.1. Фінансове забезпечення діяльності компаній з страхування життя	44
2.2. Імперативи інвестування та розміщення коштів страховиків	60
2.3. Оцінка ефективності діяльності компаній з страхування життя	71
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	86
3.1. Напрями удосконалення діяльності страхування життя	86
3.2. Активізація інвестиційної діяльності страхових компаній з довгострокового страхування життя	100
3.3. Доходи страховика та страхувальника у контексті збалансованості їх інтересів	111
ПІСЛЯМОВА	123
ЛІТЕРАТУРА	126
ДОДАТКИ	137

ПЕРЕДМОВА

Ринок страхування життя в кожній країні є індикатором економіки та сталого розвитку підприємництва. Коли стабільність та добробут країни досягає певного рівня, то і працівники, і роботодавці починають думати про своє майбутнє, забезпечувати свою старість, фінансувати ризики, які існують у житті кожної людини. Стрімке старіння населення всіх країн світу виснажує фінансову спроможність громадян, що призводить до низького рівня охорони здоров'я та пенсійного забезпечення. Страхування життя дає змогу забезпечити щоденний захист людини – як сьогодні, так і в майбутньому. Це призводить до виникнення двох ефектів – у держави з'являються додаткові довгострокові кошти, які забезпечують фінансування інвестиційних проектів, що сприяє подальшому розвитку економіки країни; громадяни отримують страховий захист, накопичення на майбутні періоди, а відтак – захист інтересів людини.

Ринок страхування життя в Україні перебуває на етапі формування. Основними перешкодами і проблемами його розвитку є нестабільна соціально-економічна ситуація на сучасному етапі та особливість культурно-історичних традицій українського суспільства. Тому, навіть при суттєвих змінах в законодавчій базі, ринок страхування життя займає досить слабе місце в економіці та потребує змін в державному регулюванні, а саме: посилення правових та економічних механізмів захисту інтересів страхувальника та стимулювання населення і роботодавців до укладання договорів; удосконалення інвестиційно-кредитного законодавства, напрямів та сфер діяльності страховика з страхування життя, створення засад для об'єднання страхової та пенсійної системи в Україні.

Значний науковий внесок у розвиток страхування життя здійснили вітчизняні вчені, що досліджували проблеми страхування життя: А. Александрова, М. Александрова, Є. Андрієвський, В. Базилевич, К. Базилевич, В. Баранова, Н. Внукова, К. Воблий, І. Габидулін, О. Гаманкова, В. Гетьман, Л. Горбач, Н. Долгошея, О. Залетов, О. Заруба, М. Клапків, О. Кнейслер, М. Мальований, Д. Марценішин, С. Осадець, А. Таркуцяк, І. Ткачук, Т. Федорова, Я. Шумелда, В. Фурман та багато інших.

Питаннями страхування життя займаються зарубіжні науковці – В. Гаркуша, В. Горін, Ж. Монкієвич, Т. Назлоян, М. Піккард, М. Попов, В. Райхер, Т. Санговськієжо, Б. Сербіновський, В. Тулінов, В. Шахов, Р. Юлдашев та ін.

Однак недостатньо вивченими залишаються проблеми поєднання страхового та пенсійного забезпечення населення України, потребує удосконалення страхування життя в Україні, що і зумовило необхідність їх подальшого дослідження. Недостатній рівень теоретичних розробок та

необхідність вирішення проблем удосконалення законодавчої бази страхування життя, активізації інвестиційної діяльності страховика, збалансування інтересів страховика і страхувальника обумовлюють актуальність теми дослідження.

У першому розділі «Теоретико-концептуальні засади страхування життя» поглиблено економічну сутність дефініцій «страхування» та «страхування життя», розкрито теоретичні аспекти організаційно-правового забезпечення страхування життя, обґрунтовано та систематизовано теоретико-методичні засади діяльності страховиків з страхування життя в Україні.

У другому розділі дисертації «Практика та проблематика функціонування компаній з страхування життя» проаналізовано практику та особливості формування фінансового забезпечення діяльності компаній з страхування життя; досліджено особливості розміщення коштів страховиків та імперативи інвестування страхових резервів; здійснено оцінку ефективності діяльності компаній з страхування життя.

У третьому розділі дисертації «Перспективи розвитку страхування життя в Україні» основну увагу зосереджено на напрямках удосконалення страхування життя в Україні; здійснено прогнозування стану статутного капіталу страховиків., запропоновано джерела його збільшення; проаналізовано умови пенсійного забезпечення в контексті страхування життя; запропоновано проект інвестування тимчасово вільних коштів у банківський депозит; виявлено та узагальнено чинники збалансування інтересів страховика та страхувальника в контексті розвитку страхування життя.

У монографії запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми – обґрунтування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення страхування життя в Україні. Зміст найбільш важливих наукових результатів, отриманих особисто автором відповідно до поставлених завдань дослідження, полягає у тому, що запропоновано наукові підходи до визначення оптимального рівня вартості страхування життя у контексті збалансованості інтересів страховика та страхувальника на ринку страхування життя. Розрахунок оптимальної ціни страхового продукту, що задовольняє страховика та страхувальника, забезпечується за умови: загальнообов'язкового страхування життя через програми довгострокового страхування життя з метою пенсійного забезпечення; вільного вибору страховика; обізнаності населення у сфері накопичення та страхування життя, для покращення умов соціально-економічного стану людини та підвищення кількості застрахованих у страхових компаніях.

У роботі відображено удосконалення системи показників оцінки фінансового стану страхових компаній з страхування життя, що застосовується при: аналізі страховиків за рейтинговими показниками з елементами визначення проміжних коефіцієнтів фінансової залежності показників; розрахунку коефіцієнтів стійкості страхової компанії; визначенні факторів впливу на фінансовий стан; розрахунку та аналізі ймовірності банкрутства

страхової компанії. Розроблено методику комплексного оцінювання економічного потенціалу фінансової незалежності страхової компанії зі страхування життя, що сприяє об'єктивному відображенню стану страховика і можливості його подальшої діяльності, а також прийняття ефективних рішень страхувальниками щодо накопичення коштів та страхування життя в даній компанії; підходи щодо активізації інвестиційної діяльності страхових компаній з страхування життя за принципом вкладення страхових резервів у банківські депозити. У такому напрямку розроблено проект, що включає визначення "надійного" банку, аналіз його депозитних пропозицій та зпрогнозований інвестиційний дохід від депозитних вкладів.

Дістали подальший розвиток дослідження трактування поняття "страхування" як системи фінансово-економічних відносин між страховиком та страхувальником щодо створення страхових (грошових) фондів за рахунок осіб, зацікавлених у захисті своїх інтересів, майна, здоров'я та життя при настанні страхових випадків і повного або часткового відшкодування втрат цих осіб від непередбачених подій та надання їм (чи їхнім сім'ям) допомоги у разі настання страхових випадків страховиком, що регламентується договором страхування. На відміну від існуючих підходів, дане трактування робить акцент на широкому значенні поняття і важливості всіх його аспектів у багатозначності суті страхування; теоретичні підходи до трактування "страхування життя" як виду матеріального захисту людини (страхувальника, застрахованого) страховиком при настанні нещасного випадку чи хвороби, а також смерті застрахованої особи або дожиття, що обумовлено договором страхування між страховиком і страхувальником на умовах регулярних страхових внесків страхувальником та виплати страхової суми при виникненні страхових випадків – страховиком. На відміну від існуючих, такий підхід дає змогу розширити сутність страхування життя, врахувавши його економічний, соціальний та правовий зміст; напрями нормативно-правового регулювання довгострокового страхування життя в Україні шляхом включення загальнообов'язкового довгострокового страхування життя у Закон України "Про страхування" через вільний вибір страхової компанії.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

1.1. Суть та значення страхування життя

В усіх країнах з розвинутою ринковою економікою страхування життя є найважливішим елементом соціальної системи держави і дає змогу вирішувати соціальні проблеми суспільства, задовольняти потреби юридичних і фізичних осіб у забезпеченні стійких гарантій захисту майнових інтересів, пов'язаних зі здійсненням різних видів господарської діяльності, збереженням певного рівня добробуту та здоров'я людини.

Формування в Україні ринкової економіки, виникнення нових сфер господарювання для усіх суб'єктів ринкових відносин зумовлює необхідність теоретичного з'ясування суті страхування, пошуку нових методів страхового захисту та відшкодування втрат всіх учасників ринку.

Ринок страхування життя в кожній країні є індикатором економіки та сталого розвитку підприємництва. Коли стабільність та добробут країни досягає певного рівня, то і працівники, і роботодавці починають думати про своє майбутнє, забезпечувати свою старість, фінансувати ризики, які існують у житті кожної людини [98, с. 18].

У багатьох країнах світу страхування розглядається як могутній фактор стабілізації економіки, можливості здійснення інвестиційної діяльності як найбільш престижна сфера діяльності, в якій, наприклад, в країнах ЄС, число зайнятих перевищує один мільйон чоловік і щорічно ця цифра збільшується на два відсотки [34, с. 3].

Зі змінами законодавчої бази змінюється роль страховиків зі страхування життя, оскільки такі компанії є основними гарантами пенсійного забезпечення та довгострокового накопичення коштів. З боку страховика виникає нагальна потреба забезпечення страхових інтересів всіх верств населення [99, с. 61].

Поняття "страхування" у мові більшості європейських країн означає впевненість, надійність, добробут. В англійській мові "insurance", "insure" означає впевнений; той, що впевнився; вірний, безпомилковий; безпечний, надійний; безумовний. В іспанській мові "seguro" тобто впевненість. В італійській мові "assicurare" означає забезпечити, гарантувати, запевнити, обіцяти [77, с. 12].

Тлумачний словник української мови визначає слово "страхування" як "уберігати кого-, що-небудь від чогось небажаного, неприємного" [52, с. 962].

Тлумачний словник російської мови роз'яснює "страхування" як запобігання матеріальним втратам шляхом сплати внесків установі, що бере на себе зобов'язання відшкодувати можливий збиток, понесений у спеціально обумовлених випадках [105].

Закон України "Про страхування" дає визначення страхування як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМПАНІЙ З СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

2.1. Фінансове забезпечення діяльності компаній з страхування життя

За умов переходу України до ринкових відносин значно зростає роль якісного та своєчасного аналізу фінансово-економічної діяльності страховика, фінансового забезпечення такої діяльності, пошуку шляхів зміцнення фінансової стабільності та підвищення конкурентоздатності.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового забезпечення страховиків з страхування життя, що має бути спрямоване на систематичне надходження та ефективне використання фінансових ресурсів, на досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів з метою ефективного функціонування страховиків з страхування життя, забезпечення їх інвестиційної діяльності.

Фінансове забезпечення діяльності компанії з страхування життя може бути оцінено за такими показниками, як розмір статутного фонду, гарантійний фонд, власні кошти, страхові премії, коефіцієнти зміни таких показників [61].

Аналіз фінансового забезпечення страховиків з страхування життя здійснимо за допомогою фінансових показників:

- статутний капітал, як критерій законодавчого обґрунтування створення страхової компанії з страхування життя;
- власний капітал, достатність капіталу забезпечує покриття прийнятих зобов'язань;
- страхові премії, основне джерело фінансового забезпечення страховика, формування резервів та забезпечення інвестиційної діяльності;
- страхові резерви, гарант платоспроможності страховика, що формується за рахунок страхових премій та доходів від інвестування коштів таких резервів;
- активи, узагальнюючий показник фінансового забезпечення компанії.

Для повного аналізу фінансового забезпечення діяльності страховиків з страхування життя здійснимо аналіз допоміжних показників, що допомагають також у аналізі фінансового стану страховика, його платоспроможності та ліквідності, і впливають на прийняття рішення щодо страхування життя (довіра до страховика):

- страхові виплати, показник виконання зобов'язань за договорами страхування життя;
- кількість застрахованих, один з показників довіри до компанії.

Дослідження страхових компаній з страхування життя розпочаті з 2003 р., на той час в Україні діяло 20 страховиків з страхування життя.

Оскільки, законодавство України суворо регламентує показник статутного капіталу, то ми для аналізу обрали три компанії з страхування

ПІСЛЯМОВА

У монографії запропоновано нове вирішення важливої науково-практичної проблеми – обґрунтування теоретичних засад та методичних підходів до розвитку страхування життя в Україні, необхідності удосконалення діяльності страхових компаній із страхування життя, активізації їх інвестиційної діяльності, збалансуванні інтересів страховика і страхувальника. Це дало підстави сформулювати такі висновки і пропозиції теоретичного і практичного характеру:

Узагальнення трактувань науковців щодо поняття "страхування", в три підходи дало змогу розкрити економічну сутність дефініції та визначити, що страхування – це фінансово-економічні відносини, що виникають між суб'єктами страхування з метою створення страхових (грошових) фондів за рахунок страхувальників, які зацікавлені у захисті своїх інтересів, майна, здоров'я та життя за умови настання страхових випадків і повного або часткового відшкодування їх втрат від непередбачених подій та надання допомоги у разі настання страхових випадків страховиком, що регламентується страховим договором. Обґрунтовано, що "страхування життя" варто розглядати як вид матеріального захисту людини страховиком в разі настання страхових подій (нещасного випадку чи хвороби, смерті застрахованої особи або дожиття), що обумовлено договором страхування між страховиком і страхувальником, за умови регулярної сплати страхових премій страхувальником та виплати страхової компенсації при виникненні таких випадків – страховиком.

Дослідження теоретичних засад організаційно-правового забезпечення у хронологічній послідовності показали, що з прийняттям незалежності, Україна почала самостійно вирішувати всі аспекти законодавства про страхування життя. 1991-1996 рр. стали періодами створення та прийняття перших актів із регулювання діяльності страхових компаній з страхування життя. 7.03.1996 р. Верховна Рада України прийняла Закон України "Про страхування", що було зумовлено нагальною потребою внесення змін в законодавство про страхування, оскільки воно вже не могло ефективно регулювати діяльність страхових організацій та інших учасників страхового ринку України. На кінець 90-х років ринок страхування життя характеризується збільшенням кількості договорів страхування та досяг якісно нового рівня розвитку, проте ще сильно відстає від рівня страхування життя в країнах з ринковою економікою. Це зумовлює необхідність проведення глибоких економічних реформ, в тому числі удосконалення ринку страхування життя в Україні.

На основі досліджень та узагальнення теоретичних засад діяльності страхових компаній з страхування життя запропоновано здійснювати аналіз функціонування таких компаній в три етапи, що дало змогу удосконалити систему показників, що відображають фінансове забезпечення, ефективність діяльності компаній та їх інвестицій. Адаптовані загально прийняті статистичні коефіцієнти до страхової діяльності: коефіцієнт покриття

страхових премій страховими резервами, коефіцієнт забезпечення страхових платежів статутним капіталом, коефіцієнт ліквідності страхових платежів, прибутковість страхових премій, рентабельність інвестицій. Такі показники широко розкривають вплив окремих факторів на страхові премії, які є основним джерелом інвестицій.

Проаналізовано фінансове забезпечення діяльності страхових компаній з страхування життя за період 2006-2011 рр. Аналіз свідчить, що всі досліджувані компанії мають задовільне фінансове забезпечення зі змінним характером, займають стійкі позиції на ринку страхування життя, є лідерами в даній галузі серед інших страховиків. Однак, компанія "ТАС" та "Граве Україна" не збільшують розміри статутного капіталу компанії, на відміну від компанії "Аліко Україна", яка збільшує забезпечення через статутний фонд компанії.

Досліджено напрями інвестування та розміщення коштів страховиків. Це дало змогу виявити, що страховики з страхування життя використовують для інвестування тимчасово вільні кошти та страхові резерви компанії. Найпривабливішими сферами розміщення інвестиційних потоків є державні цінні папери, банківські депозити та нерухомість. За результатами інвестиційної діяльності рентабельність інвестування за 2011 р. становила 8,6 для "Аліко Україна", 3,9 для "Граве Україна" та 9 для "ТАС". Рентабельність такої діяльності є середньою, при розподілі інвестиційного прибутку між клієнтами спостерігається низька прибутковість на 1 гривню страхової премії. Тому варто розширити напрями інвестиційної діяльності компаній, розглянути перспективи інвестування в сфері банківського депозиту.

Здійснено оцінку ефективності діяльності страховиків з страхування життя. Виявлено, що показники діяльності, що оприлюднюють страхові компанії, не дають змогу у повному обсязі оцінити їх фінансовий стан, ефективність діяльності, тому для аналізу використано внутрішню інформацію страхових компаній, їх фінансову звітність. Показники загального доступу поверхнево характеризують діяльність компанії, аналіз фінансової звітності дає глибоку оцінку. Дослідження показали, що комплексна оцінка ефективності діяльності страховиків відображає реальну картину фінансового стану, фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності компанії, фінансової привабливості, а також можливості її банкрутства. Важливим результатом дослідження є виявлення ймовірності настання банкрутства: компанія "Аліко Україна" не підлягала загрозі банкрутства впродовж 2006-2011 рр., така ймовірність дуже низька; компанія "Граве Україна" знаходиться у стані високої ймовірності банкрутства; для компанії "ТАС" є дуже висока ймовірність настання банкрутства, тому потрібно вчасно реагувати та поправити фінансовий стан компаній, що підтверджує важливість комплексного аналізу оцінки ефективності діяльності страховиків з страхування життя.

При розгляді тенденцій розвитку страхування життя в Україні запропоновано напрями його удосконалення. Недостатній рівень статутних фондів страховиків не дозволяє забезпечити виконання законодавства при

вступі України в СОТ, тому подано розрахунки та рекомендації щодо підвищення розміру статутного капіталу страховиків. Недостатньо дослідженою залишається проблема пенсійного забезпечення через програми довгострокового страхування життя у страхових компаніях на загальнообов'язковому рівні. З'ясовано ряд переваг приватного накопичення в страхових компаніях перед Накопичувальним фондом. Доведено, що умови та показники діяльності страхових компаній перевищують показники недержавних фондів. Накопичувальні фонди тільки починають створюватись, а страхові компанії з страхування життя працюють на ринку багато років, що підтверджується кількістю клієнтів, прибутком компаній. Запропоновано розширити напрями інвестиційної діяльності та детальніше вивчити інвестиційну діяльність в сфері депозитних вкладів в банківських установах.

Для активізації інвестиційної діяльності страхових компаній з страхування життя спроектовано інвестиційну пропозицію за напрямом розміщення страхових резервів у банківські депозити. Удосконалено підходи до розробки та визначення таких проектів: визначення "надійного банку", аналіз його депозитних пропозицій, прогнозування інвестиційного прибутку від депозитних вкладів. Прогнозовані показники, за даним проектом, перевищують фактичні показники інвестиційного прибутку компаній.

Кореляційно-регресивний аналіз інвестиційного прибутку виявив, що на зростання доходу від інвестиційної діяльності впливає зниження середньорічного платежу одного застрахованого клієнта за рахунок збільшення застрахованих в компанії. Це викликає об'єктивну необхідність визначення рівноважної ціни страхового продукту для задоволення інтересів страховика та страхувальника.

Визначено та узагальнено чинники, що впливають на визначення оптимальної вартості страхування життя з метою збалансування інтересів страховика і страхувальника. Рівноважною ціною страхової програми є 2000 грн. в рік страхової премії, причому кількість бажаючих застрахуватись становитиме 420 чоловік (в розрахунку на 1000 клієнтів). Доведено, що така ціна продукту є приваблива і доступна для пересічного громадянина і зможе забезпечити високий рівень прибутковості при закінченні дії договору страхування життя.

Сформовані вище результати дисертаційного дослідження дають змогу поглибити теоретичні та практичні основи страхування життя, а запропоновані напрями його удосконалення – покращити інвестиційний клімат держави та підвищити соціально-фінансовий рівень життя громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – С. 141.
2. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – С. 144.
3. Податковий Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 434-IV. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – С. 350.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – С. 200.
5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
6. Закон України "Про банки та банківську діяльність" від 7 грудня 2002 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>.
7. Закон України "Про внесення змін до закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" від 07.07.2011 р. № 3610-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>
8. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 01.04.2004 р. № 1957-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст. : <http://www.kmu.gov.ua>
9. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" від 22.12.2010 р. № 2850-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>.
10. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" від 07.07.2005р. № 2774-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>.
11. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>.
12. Закон України "Про зайнятість населення" від 1 березня 1991 р. № 804-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 14. – С. 170.
13. Закон України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" від 26 червня 1997 р. № 40/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 37. – С. 237.
14. Закон України "Про Національний банк України" від 20 травня 1999 р. № 679-14 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – С. 238.
15. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 09.07.2003 р. № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>.
16. Закон України "Про оплату праці" від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – С. 121.
17. Закон України "Про оподаткування доходів підприємств і організацій" від 21 лютого 1992 р. № 2146-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 23. – С. 333.

18. Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22.05.2003 р. №889-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.:<http://www.kmu.gov.ua>.
19. Закон України "Про страхування" від 04.10.2001 р. № 2745-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>.
20. Закон України "Про страхування" від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – С. 78.
21. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" № 2664-III від 12 липня 2001 р. – Відомості Верховної Ради – 2002. – № 1. – Ст.1.
22. Інструкція про порядок нарахування платниками податків податкового кредиту на податок з доходів фізичних осіб № 442 від 22.09.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.kmu.gov.ua>
23. Наказ Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю "Про затвердження Методики формування резервів зі страхування життя" від 23.06.1997 р. № 46 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
24. Наказ Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю "Про затвердження Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" від 26.05.97 р. № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
25. Наказ Укрстрахнагляду "Про затвердження Методики формування резервів зі страхування життя" від 23.06.97 р. // Україна-business. – 1997. – № 30-31.
26. Постанова Верховної Ради України "Про запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування" від 24 квітня 2007 р. № 97916 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
27. Постанова Кабінету Міністрів України "Про проведення експерименту із створення автоматизованої системи Накопичувального фонду загальнообов'язкового державного пенсійного страхування" від 14 вересня 2005 р. № 909 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
28. Постанова Кабінету Міністрів України "Про створення Пенсійного фонду України" від 28 січня 1992 р. № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
29. Про результати перевірки стану погашення заборгованості за знеціненими страховими внесками громадян України, розміщеними до 2 січня 1992 р. в установах колишнього Укрдержстраху. / Підготовлено департаментом контролю державного боргу та діяльності банківських установ і затверджено постановою Колегії Рахункової палати № 6-2 від 16 березня 2004 р. – К.: Рахункова палата України, 2004. – Випуск 9.

30. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії розвитку пенсійної системи" від 15 грудня 2005 р. № 525 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
31. Указ Президента України "Про положення Про Пенсійний фонд України" від 1 березня 2001 р. № 121/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
32. Адамович В.В. Реформування галузі страхування життя в Україні – вимога часу, потреба суспільства, завдання влади [Електронний ресурс] / В. Адамович. – 2007. – Режим доступу до ст.: <http://www.taslife.com.ua>.
33. Александров А.А. Страхование / А. Александров – М.: "Издательство ПРИОР", 1998. – 192 с.
34. Александрова М.М. Страхування [навчально-методичний посібник] / М. Александрова – К.: ЦУЛ, 2002 р. – 208 с.
35. Андриевский Е.П. Договорное страхование жизни / Е.П. Андриевский. - Ч. I. – 1911.
36. Андрієнко В. Пенсії: єдині правила призначення / Андрієнко В. // Пенсійний кур'єр. – 2008. – № 32. – С. 2.
37. Андрусенко Н. Недержавне пенсійне забезпечення: чому українці не хочуть бути багатими на старості літ? [Електронний ресурс] / Н. Андрусенко // Укрінформ. – 2007. – Режим доступу до ст.: <http://pension.ukrinform.ua/analyt-goriuk.html>.
38. Андрущенко І.Г. Вплив організованої злочинності на зміст і проблеми обігу грошових коштів в Україні [Електронний ресурс] / І. Андрущенко // Науково-практичний журнал. – 2002. – № 6. – Режим доступу до журн.: http://mndc.naiuu.kiev.ua/Gurnal/6text/6_13.htm.
39. Асабіїна Н. Зарубіжна практика оцінки страхових організацій / Н. Асабіїна // Страховое дело. – 2001. – № 10. – С. 13-22.
40. Базилевич В.Д. Страхова справа [для студ. вищ. навч. зал.] / Базилевич В.Д., Базилевич К.С. – 5-те вид., стер. – К.: Знання, 2006 р. – 351 с.
41. Базилевич В.Д. Сучасна парадигма страхування: сутність та протиріччя / В.Д.Базилевич // Фінанси України / [відп. ред. І.Я. Чугунов]. – 2007. – № 9. – С. 42-50.
42. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И.Т. Балабанов // Финансы и статистика. – 1995. – С. 317-318.
43. Баранова В.Г. Проблемні питання інформаційного забезпечення фінансового механізму функціонування страхової системи України / В.Г. Баранова // Одеський державний економ. ун-т. Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010 – № 39, С. 194-199.
44. Біленчук Д. Страхове право України: поняття, завдання, принципи / Д. Біленчук // Страхова справа. – 2001. – № 2(2). – С. 89-92.
45. Біленчук Д. Страховий інтернет України: новий рік, нові можливості / Д. Біленчук, О. Парацак // Страхова справа. – 2002. – № 2. – С. 48-53.
46. Біленчук Д.П. Страхове право України [Підручник для вищих навчальних закладів] / П.Д. Біленчук, О.М. Залетов, Н.І. Клименко /

- [За редакцією професора П.Д. Біленчука і президента Ліги страхових організацій України О.Ф. Філонюка]. – К.: Атака, 1999. – 368 с.
47. Білецька Л.В. Економічна теорія. Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка [Навчальний посібник] / Л.В. Білецька, О.В. Білецька, В.І. Савич – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 454.
48. Болюх М.А. Економічний аналіз [Навчальний посібник] / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатюк / [За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка]. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
49. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
50. Борисова В.А. Організаційно-економічний механізм страхування / В.А. Борисова, О.В. Огаренко – Суми: Видавництво "Довкілля", 2001. – 194 с.
51. Бурчевський В.С. Нестрахові посередники в збуті страхової продукції / В.С. Бурчевський, М.М. Степанов // Вісник ТАНГ. – 2001. – № 15. – С. 103-104.
52. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
53. Ватаманюк З. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / З. Ватаманюк, С. Пишна / [за ред. З.Ватаманюка і С. Панчишина]. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2001. – 606 с.
54. Вашків П.Г. Статистика підприємництва: [навч. посібник] / П.Г. Вашків, П.І. Пастер, В.П. Сторожук, Є.І. Ткач; за ред. П.Г. Вашківа, В.П. Сторожука. – К.: "Слобожанщина", 1999. – 660 с.
55. Винник В.О. Словник української мови. Т. 8 / [Ред.: В.О. Винник, В.В. Жайворонок, Л.О. Родніна, Т.К. Черторизька]. – К.: Видавництво "Наукова думка", 1977. – 927 с.
56. Вітка Ю. Недержавні пенсійні фонди: українська модель [Електронний ресурс] / Вітка Ю. // Юридичний журнал. – 2005. – № 6. – Режим доступу до журн.: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=1771>.
57. Внукова Н.М. Практика страхового бізнеса / Н.М. Внукова – К.: Либра, 1996. – 216 с.
58. Воблий К.Г. Основы экономики страхования / К.Г. Воблий – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 238 с.
59. Вовчак О.Д. Страхування [Навчальний посібник] / О.Д. Вовчак – 2-ге вид., Львів: "Новий світ – 2000", 2005. – 480 с.
60. Гаманкова О.О. Страхування [Навчально-методичний посібник] / О.О. Гаманкова, Т.М. Артюр, С.В. Горянська та ін.; За заг. Ред. О.О. Гаманкової. – К.: КНЕУ, 2000. – 120 с.
61. Габидулин И.А. Рейтинговые показатели деятельности страховых компаний Украины / Международный ялтинский форум участников страхового рынка. – 2003.
62. Гварлиани Т.Е. Дискуссионные вопросы теории страхования / Т.Е. Гварлиани // Финансы. – 1998. – № 9. – С. 45-46.

63. Гетьман В. Путь к лучшей жизни / В. Гетьман // Металург. – 2004. – № 2. – С. 10.
64. Горбач Л.М. Страхова справа [Навчальний посібник] / Л.М. Горбач – 2-ге видання, виправлене – К.: Кондор, 2003. – 252 с.
65. Горин В.С. Страхование и управление риском [Терминологический словарь] / В.С. Горин, В.В. Тулинов – М.: Наука, 2000.
66. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – в 4 томах. – Т. 4. – СПб.: ТОО "Диамант", 1996.
67. Де Брунья П. Страхування у сфері пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] / Петер Де Брунья // ING Group. – Режим доступу до ст.: http://www.pension.kiev.ua/files/Insurance_in_Reform_PdV_Kiev_Ukr.pdf.
68. Долгошея Н.О. Страхування в запитаннях та відповідях [Навчальний посібник] / Н.О. Долгошея – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 318 с.
69. Дяків Р. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [за ред. Р. Дяківа]. – К.: "Міжнародна економічна фундація", 2000. – 703 с.
70. Економетрія: [навч. посіб.] / [В. І. Жлуктенко, Н. К. Водзянова, С.С. Савіна, О.В. Колодінська]; за загальною редакцією С.І. Наконечного. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 552 с.
71. Експерти: Тіньовий ВВП України [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу до ст.: <http://www.freeukraine.com/2007/07/27/eksperti-tinovij-vvr-ukrajini-u-2007--ski>.
72. Завадський О.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво. [Навч.-метод. посібник] / О.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 444 с.
73. Закон Российской Федерации "Об организации страхового дела в Российской Федерации" // Страховое дело. – 2002. – № 4. – 8 с.
74. Закревський В. Євролайф змінив ринок страхування життя в Україні / В. Закревський // Дніпр вечірній. – 2003. – С. 12.
75. Залєтов А.П. Страхування в Україні / А.П. Залєтов – К.: Міжнародна агенція "Бізон", 2002. – С. 100.
76. Залєтов О.М. Страхування UA [Навчальний посібник] / О.М. Залєтов – К.: Міжнародна агенція "BeeZone", 2003. – 320 с.
77. Залєтов О.М. Убезпечення життя [Монографія] / О.М. Залєтов – К.: Міжнародна агенція "БІЗОН", 2006. – 688 с.
78. Заруба О.Д. Основи страхування [Посібник] / О.Д. Заруба – К.: Українсько-Фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1995. – 180 с.
79. Заруба О.Д. Страхова справа [Підручник] / О.Д. Заруба – К.: Товариство "Знання", КОО, 2008. – 321 с.
80. Захарович Н. Пріоритет інтересів страхувальників / Н. Захарович // Страхування. – 2004. - № 38.
81. Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике / В.Г. Золотогоров. – Мн. Полымя, 1997. – 571 с.
82. Інтернет-журнал про страхування [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ст.: <http://www.forinsurer.com>.

83. Кашенко О.Л. Соціально-економічні основи страхування [Навчальний посібник] / О.Л. Кашенко, В.А. Борисова – Суми: Видавництво "Університетська книга", 1999. – 252 с.
84. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент [Навчальний посібник: Курс лекцій] / [За ред. проф. Г.Г. Кірейцева]. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 432 с.
85. Кнейслер О.В. Теоретична концептуалізація страхування / О.В. Кнейслер // Світ фінансів. – 2009. – № 1 (18). – С. 119-126.
86. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу / А.М. Колосок // Актуальні проблеми економіки / [відп. ред. С.А. Єрохін]. – 2008. – № 3 (81). – С. 129-135.
87. Компанії з управління активами, які управляють активами НПФ (станом на 30.06.2011 р.) [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ст.: <http://www.uaib.com.ua>
88. Кондратов О.М. Зміст і значення системного підходу в механізмі державного управління / О.М. Кондратов // Міжнародний науково-практичний журнал "Економіка та держава" / [відп. ред. В.Г. Федоренко]. – 2007. – № 12. – С. 63-65.
89. Корчемна Л.И. Страхование от А до Я / [Под ред. Л. И. Корчевой, К. Е. Турбиной]. – М.: ИНФРА, 1996. – 320 с.
90. Косенко О. Соцстрах виходить з "тіні" / О. Косенко // Соціальний захист / [відп. ред. Г.К. Плохотнюк]. – 2005. – № 9. – С. 6-7.
91. Леськів А. Зарплата в "конвертах" - порушення законодавства [Електронний ресурс] / Леськів А. // Газета "Відродження". – 2007. – № 30. – Режим доступу до ст.: <http://www.sta.lviv.ua/index.php>.
92. Лудченко Я.О. Оцінка економічної ефективності інвестиційних проектів [Навчальний посібник] / Я.О. Лудченко – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 208 с.
93. Мак Таггарт Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні [Електронний ресурс] / Грег МакТаггарт. – 2004. – Режим доступу до ст.: <http://www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf>.
94. Мальований М.І. Зарубіжний досвід страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань // Становлення економіки України у післякризовий період: ризики та проблеми розвитку / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко (Частина 2) – Умань: Видавець «Сочінський», 2012. – 416 с. – С. 379-383.
95. Манес А. Основы страхового дела / А. Манес – М.: Анкил, 1992.
96. Мартиросян С. Пенсійна реформа у Вірменії / С. Мартиросян // Вісник Пенсійного фонду України / [відп. ред. Л. Шалаєва]. – 2007. – № 4. – С. 12-13.
97. Марценішин Д. Страхування життя: боротьба за втрачені позиції / Д. Марценішин // Пенсійний кур'єр. – 2005. – № 9.
98. Маршал А. Принципы экономической науки / А. Маршал – Москва, 1993. – т. 2. – С. 115.

98. Мельничук Ю.М, Аналіз факторів впливу на ринок страхових послуг зі страхування життя. / Ю.М. Мельничук // Науково-практичний журнал Бухгалтерський облік і аудит - Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, № 2/2018., - с. 18-24.
99. Мельничук Ю.М. Фактори впливу на збутову діяльність страховиків зі страхування життя / Ю.М.Мельничук, О.В.Гарматюк // Науковий журнал «Економічні горизонти». –2018.– №1(4).–С. 60–66.
99. Мних М.В. Страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення / М.В. Мних // Фінанси України / [відп. ред. І.Я. Чугунов]. – 2007. – № 6. – С. 39-45.
100. Момотюк Л.Є. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення / Л.Є. Момотюк // Фінанси України / [відп. ред. І.Я. Чугунов]. – 2006. – № 5. – С. 71-77.
101. Морозова Л. Недержавні пенсійні фонди: найбільше довіри - до депозитів / Л. Морозова // Пенсійний кур'єр. – 2008. – № 24 (266). – С. 2.
102. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: у двох томах. Т. 2 / [за ред. С.В. Мочерного]. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
103. Назлоян Т. Заработать и сохранить / Т. Назлоян // Захист. – 2006.
104. Накопительная пенсионная система Чили провалилась [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ст.: [http://www.prostobank.ua/finansovyy_gid/pensiya/\(tag\)/pensionnaya_reforma](http://www.prostobank.ua/finansovyy_gid/pensiya/(tag)/pensionnaya_reforma)
105. Ожегов С.И. Словарь русского языка [57 000 слов] / С.И. Ожегов / [Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой]. – 18-е изд., стереотип. – М.: Рус.яз., 1986. – 797 с.
106. Омельченко С. Пенсия 30 лет спустя [Електронний ресурс] / С. Омельченко – 2008. – Режим доступу до ст.: <http://www.prostobank.ua/fina>
107. Оробчук М.Г. Подальші кроки реформування пенсійної системи в Україні / М.Г. Оробчук, В.А. Зеленко // Управління розвитком [збірник наукових статей Харківського національного економічного університету] / [відп. ред. В.С. Пономаренко]. – 2007. – № 8. – С. 165-167.
108. Оробчук М.Г. Управління процесами формування коштів Пенсійного фонду України / М.Г. Оробчук, В.А. Зеленко, Н.М. Зеленко // Вісник Львівського університету. Серія економічна / [відп. ред. СМ. Панчишин]. – 2008. – Вип. 39. – С. 363-369.
109. Осадець С.С. Страхування [Підручник] / [Кер. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець]. – Вид. 2-е, переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 599 с.
110. Осипов В.Е. Цены и ценообразование [Учебник для вузов] / [под ред. В.Е. Осипова]. – Питер, 1999. – 464 с.
111. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
112. Офіційний веб-сайт Держфінпослуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.dfp.gov.ua>.
113. Офіційний веб-сайт Ліги страхових організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.uainsur.com/ua>.

114. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.pension.kiev.ua>.
115. Офіційний веб-сайт СК Аліко АІГ Життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.alico.ua>.
116. Офіційний веб-сайт СК Аска-Життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.aska.com.ua>.
117. Офіційний веб-сайт СК Граве Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.grawe.ua>.
118. Офіційний журнал L 345. – 19.12.2002. – С. 1-51.
119. Офіційний веб-сайт СК ТАС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.taslife.com.ua>.
120. Офіційний веб-сайт Страхового рейтингу Insurance Top [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст.: <http://www.forinsurer.com>.
121. Папієв М. Думай про пенсію! Уроки пенсійної історії [Електронний ресурс] / М. Папієв, О. Ткач – 2006. – Режим доступу до ст.: <http://pension.ukrinform.com.ua/analyt-papiev2.html>.
122. Парнюк В. Про необхідність зміни методологічного підходу до нарахування зборів до Пенсійного та соціальних фондів / В. Парнюк // Економіка України / [відп. ред. С.І. Пирожков]. – 2006. – № 4. – С. 16-21.
123. Пелч П. Запровадження схем добровільного пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] / П. Пелч. – 2002. – Режим доступу до ст.: http://www.pension.kiev.ua/files/Pelcl_Ukr.pdf.
124. Петрова К. Страхование жизни – жизненная необходимость / К. Петрова // Киевские Ведомости. – 2003. – 10 жовтня.
125. Плаксіє М. Пенсійна реформа в Болгарії / М. Плаксіє // Вісник Пенсійного фонду України / [відп. ред. Л. Шалаєва]. – 2006. – № 7. – С. 10-11.
126. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования / В.К. Райхер – М.: ЮКИС, 1992. – 284 с.
127. Ратна В. Поглинай і володарюй / В. Ратна // Галицькі контракти. – 2005. – № 1-2.
128. Решетин Е.А. Оценка надежности российских страховых компаний: первый опыт присвоения национального рейтинга / Е.А. Решетин // Страховое дело. – 2001 – № 10 – С. 5-11.
129. Ротова Т.А. Методичний інструментарій управління страховими ризиками / Т.А. Ротова // Фінанси України. – 2002. – № 3. – С. 140-144.
130. Ротова Т.А. Страхування [Навч. Посіб] / Т.А. Ротова, Л.С. Руденко – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 402 с.
131. Рябикина В.И. Практикум по страховому делу [Учеб. пособие для вузов] / [Под ред. В.И. Рябикина]. – М. : Финстатинформ, 1998. – 72 с.
132. Салій М. Додаткова недержавна пенсія [Електронний ресурс] / М. Салій – 2005. – Режим доступу до ст.: <http://www.me-press.kiev.ua>.
133. Самульсон П. Экономика / П. Самульсон, В. Нордхауз – М.: Изд-во БИНОМ, 1997. – 210 с.

134. Свидзинский Ю.В. Пенсионная реформа: польский опыт и предпосылки ее проведения на Украине / Ю.В. Свидзинский, А.И. Якимив // Финансовые услуги. – 1999. – № 5-6. – С. 47.
135. Семенюк М. Законопроект першочергової ваги / М. Семенюк, Л. Качан // Соціальний захист / [відп. ред. Г.К. Плохотнюк]. – 2008. – № 2. – С. 6-8.
136. Сербиновский Б.Ю. Страхование дело / Б.Ю. Сербиновский, В.Н. Гаркуша – Ростов-на-Дону: Фенмикс, 2000. – С. 118.
137. Скоромохов В. Існуючий режим податків змушує підприємство відмовитись від страхування працівників / В. Скоромохов // Комп&ньоН. – 2002. – № 28(284). – 19-25 липня.
138. Сліпушко О. Політичний і фінансово-економічний словник / О. Сліпушко – К.: "Криниця", 1999. – 390 с.
139. Смоляр Ю.О. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід і вітчизняна практика / Ю.О. Смоляр, Г.М. Терещенко // Фінанси України / [відп. ред. І.Я. Чугунов]. – 2008. – №3. – С. 43-51.
140. Степанова Л. Скільки коштуватиме соціальний внесок? / Л. Степанова // Пенсійний кур'єр. – 2008. – № 22 (264). – С. 6.
141. Страховий ринок України 2003 // Альманах. – К.: Поліграфічні послуги, 2003. – 352 с.
142. Страховий ринок України. 2000-2010 // Спеціальний випуск журналу "Фінансові послуги". – К., 2010. – 340 с.
143. Таркуцяк А.О. Страхування [Навч. Посіб] / А.О. Таркуцяк – К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, і бізнесу, 1999. – 115 с.
144. Таркуцяк А.О. Страхування: питання і відповіді [Навчальний посібник] / А.О. Таркуцяк – К.: В-во Європ. Ун-ту, 2003. – 253 с.
145. Тимчасове положення про товариство взаємного страхування // Законодавство України про страхування: Збірник нормативних актів – К.: Атіка, 1999. – С. 434-435.
146. Ткаченко Л. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Л. Ткаченко // Економіка України / [відп. ред. В.М. Геєць]. – 2007. – № 11. – С. 89-95.
147. Ткачук І.Г. Економічні причини платіжної кризи підприємств Прикарпаття / І.Г. Ткачук, М.І. Розкошинський // Фінанси України [відп. ред. О.Д. Василик]. – 2001. – № 12. – С. 12-19.
148. Ткачук І.Г. Проблеми організації та управління економікою регіону в умовах самоврядування / І.Г. Ткачук // Економіка України [відп. ред. С.І. Пирожков]. – 2005. – № 3. – С. 92-95.
149. Третьякова Г. В чому особливості програм накопичувального страхування життя? / Г. Третьякова // Комп&ньоН. – 2002. – № 28 (284). – 19-25 липня.
150. Фалин Г.И. Математические основы теории страхования жизни и пенсионных схем / Г.И. Фалин / Издание 2-е, переработанное и дополненное. – М.: Анки, 2002. – 262 с.

151. Федорова Т.А. Основы страховой деятельности [Учебник] / Т.А. Федорова / [Отв. редактор – д.е.н., проф. Т.А. Федорова]. – М.: Изд-во БЕК, 2002. – 749 с.
152. Фінансові показники страхового ринку України [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ст.: <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.
153. Фурман В.М. Страхування: Теоретичні засади та стратегія розвитку [Монографія]. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 139-140.
154. Харитоновна Н. Недержавне пенсійне страхування працівників / Н. Харитоновна // Все про бухгалтерський облік / [відп. ред. П.М. Кричун]. – 2008. – № 39. – С. 14-17.
155. Харитоновна Н. Недержавне пенсійне забезпечення з точки зору підприємств і громадян / Н. Харитоновна // Все про бухгалтерський облік / [відп. ред. О.Г. Степовий]. – 2005. – № 3 (1036). – С. 10, 103-104.
156. Хохлов Н.В. Управление риском [Учеб. пособие для вузов] / Н.В. Хохлов – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.
157. Цветкова Л. Концепция трактовки понятия "страховой риск" как атрибута страхового продукта / Л. Цветкова // Страховое дело. – 2001. – № 11.
158. Чернова Г.В. Финская классификация рисков в деятельности / Г.В. Чернова // Страховое дело. – 2000. – № 3. – С. 48.
159. Шахов В.В. Риски. Теоретический аспект / В.В. Шахов // Финансы. – 2000. – № 7. – С. 33-36.
160. Шахов В.В. Страхование [Учебник для вузов] / В.В. Шахов – Москва. ЮНИТИ, 2000. – 311 с.
161. Швиданенко Г.О. Обґрунтування інвестиційних проектів у процесі трансформації форм власності [Навчальний посібник] / Г.О. Швиданенко, О.В. Оголь, В.В. Заїкіна / [за ред. Г.О. Швиданенко]. – К.: КНЕУ, 1998. – 172 с.
162. Шегда А.В. Економіка підприємства [Підручник] / [за ред. А.В. Шегди]. – К.: Знання, 2006. – 614 с.
163. Шелехов К.В. Страхование [Учеб. пособие] / К.В. Шелехов, В.Д. Бигдаш – К.: МАУП, 2008. – 424 с.
164. Шелудько Н.М. Проблема тіньової економіки в Україні / Н.М. Шелудько // Фінанси України / [відп. ред. О.Д. Василик]. – 2002. – № 9. – С. 80-87.
165. Шумелда Я. Страхування [Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей] / Я. Шумелда – Тернопіль: Джура, 2004. – 280с.
166. Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес [Словарь-справочник] / Р.Т. Юлдашев — М.: Анкил, 2005. – 803 с.
167. Юлдашев Р.Т. Теория страхового фонда: попытка ретроспективного анализа / Р.Т. Юлдашев // Страховое дело. – 2002. – № 3. – С. 30-41.
168. Юргенс И. Внесистемное регулирование страхования в России / И. Юргенс // Страховое дело. – 2002. – № 10. – С. 17-20.
169. Юрій С.І. Фінанси [Навчальний посібник] / С.І. Юрій, Т.О. Кізима, Н.П. Злепко, М.М. Тріпак / [за ред. д.е.н., проф. Юрія С.І.]. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.

170. Юровский Б. Новое в налогообложении операций по негосударственному пенсионному обеспечению / Б. Юровський // Энциклопедия бухгалтера и экономиста. – № 5. – 2005. – 168 с.
171. Юровский Б. Пенсии государственные и негосударственные: на что можно рассчитывать / Б. Юровський // Энциклопедия бухгалтера и экономиста. – № 3. – 2004. – 135 с.
172. Юровський Б. Особливості національного інвестування / Б. Юровський – Харків: Центр "Консультант", 2009. – 256 с.
173. Якимів А.І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні [Монографія] / А.І. Якимів – Львів: Афіша, 2003. – 448 с.
174. Monkiewicz J. Podstawy ubezpieczen [Podręcznik] / [Pod red. J. Monkiewicza] – Т.І. – Mechanizmy i funkcje – Warszawa: Poltext, 2000. – 401 s.
175. Sangowskiego T. Ubezpieczenia gospodarcze / [Pod red. T. Sangowskiego] – Wydanie drugie, zaktualizowane i rozszerzone. – Warszawa: Poltext, 2001. – 390 s.